

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ceremonien Van Den Heylighen Dienst Der Misse Bethoont Vyt De H. Schriftvre Ende De HH. Ovt-Vaders vande eerste 400. ende volghende jaeren

Hazart, Cornelius

Antwerpen, 1661

Het Tweede Capittel. Wordt bewesen dat-men in alle de volghende
eeuwen heest een Sacrificie ghedaen, oft Misse ghelesen.

urn:nbn:de:hbz:466:1-34059

HET TWEEDE CAPITTEL.

Wordt bewesen dar-men in alle de volghende
eeuwen heeft een Sacrificie ghedaen, oft
te ghelesen.

§. I.

Ghetuyghenissen der Griekische Oudt-vaders

Clemens Romanus, Anno 80.

Epistolâ 3.

TEn is nter gheozloft op andere plaetsen
Sacrificie te doen, ende Missen te celebreren, en
op die/op de welke den eyghen Bisschop
sal belast hebben te doen.

Den H. Ignatius, Anno 100.

Epistola ad Smyrnenses.

En is nter gheozloft/sonder Bisschop/ Sacrificie
te offeren.

Den H. Justinus, Anno 150.

Dialogo cum Tryphone.

Godt betuyghet dat sy hem allegader aenghe
naem zijn / de welke door synen naem Sacrificie
offeren, de welke Jesus Christus belast heeft te doen
dat is/ inde Eucharistie van't broodt ende beker / die
welcke banden Christenen op alle plaetsen ghe
daen worden.

Nu wat hy door het Broodt ende Beker verstaet, seyt
hy klaer in *Apoloq. pro Christian.* daer hy soo spreeckt:

Ghelijck Jesus Christus door het Woordt Godts
mensch ghevoorden zijnde / vleesch / ende bloed
heeft ghehad tot onse salighejdt / alsoo hebben
wij gheleert / dat de wijse / de welke door de wo
den

den/die wy van hem ontfanghen hebben/ghehep-
licht is / van de welke ons vleesch en bloet dooz
veranderinghe wozt gheboedt / het Vleesch, ende
Bloedt Jesu Christi is, die mensch is ghetwozen.

Den H. Irenæus, Anno 180.

Libro 4. Hæresum cap. 32.

Hy heeft ghenomen dat broodt 'twelck uyt het
schepfel is / heeft ghedanchseght / ende gheseydt:
Dat is mijn lichaem: Desghelijcks oock den Be-
ker heeft hy beleden sijn Bloedt te wesen / ende
heeft gheleert eene nieuwe offerhande des nieuwen Testa-
ments, de welke, de Kercke van de Apostelen ontfangen-
de, de heele werelt door offert aen Godt.

Den H. Hyppolitus, Anno 220.

De Consummatione mundi.

Van sal hy segghen aen de ghene / die aen sijn
rechte handt sullen zyn; Komt Ghebenedijde:
komt ghy Bisschoppen / die my dagh ende nacht
hebt supberlijck opgheoffert het Sactificie, ende mijn
dierbaer bloedt daghelijcks gheoffert.

Eusebius Cæsareënsis, Anno 320.

Maer alles / heeft Christus aen sijnen Vader op-
gheoffert vooz onse salighepdt / eenen slaght-offer, en-
de uytnemende Sactificie, ende heeft inghestelt / dat
wy mede aen Godt voor een Sactificie souden op-
offeren de ghedachtentisse van die saccke.

Het Concilie van Niceën, Anno 325.

Inter Diotipos.

En laet ons aen dese goddelijcke tafel met onse
ghedachten niet verballen op het voozghestelt
Broodt/ ende beker/ maer ons ghemoet hessende
om hoogh / laet ons dencken dooz het gheloobe/
dat op die heplighe Tafel ghestelt is het Lam
Godts/

¶ 4

Godts / 'tweelck wegh neemt de sonden des w
 reldts / 'tweelck sonder slachtinghe, vande Priesters, ghe
 lijck oock sijn heerlijk Bloedt, wordt gheoffert.

Den H. Gregorius Nyffenus, Anno 380.

Oratione de Resurrectione.

De Heere / boozkomende het ghelwelt der Joden / offert sich selven tot een slacht-offer, samen het Lam wensende, en samen Priester. Maer ghy sult my segghen: wanneer is dat gheschiedt? Dan is't gheschiedt / als hy aen sijn vrienden sijn Vichaem ghegheben heeft om te eten/ende sijn Bloedt om te dzincken.

Noteert wel, dat Gregorius seydt, dat Christus het Ghelwelt der Joden voorkomen heeft, om te thoonen dat hy sich waerachtelijk hadde op-gheoffert tot een Sacrificie, eer hy vande Joden wierdt ghenaghelt aen't Cruys, ende dat hy dit ghedaen heeft in't leste Avontmael.

Den H. Joannes Chrysoftomus, Anno 398.

Homilia 24. in priorem ad Corinthios.

Christus heeft belast dat-men hem selven soude offeren, in de plaetse van beesten/ ende slacht-offeren/ der oude wet.

Item, *Homilia 17. in Epist. ad Hebr.* Wy offeren altydt den selven, nu niet eenen anderen/maer altydt den selven/daerom ist het selve Sacrificie. Zyn der dan vele Christi, om dat hy op vele plaetsen gheoffert wordt: gheensins niet/maer 't is ober al den selven Christus. Die is onsen oppersten Priester / de welke die offerhande gheoffert heeft die ons sijn bett: De selve offerhande offeren wy nu oock, die als dan is gheoffert gheweest.

Philo Carpathius, Anno 420.

In Cantica.

De Priesterlijke weerdighepdt heeft / in dat god.

73
goddelijck, ende salighmakende Sacrificie, **altijdt het**
waerachtigh Uichaem ende Bloedt Christi.

Nilus Monachus, Anno 430.

Epistola ad Anastasium.

De wonderlijcke **Priester** der **Constantinopos**
Itaensche Kercke Joannes, sagh het hups des **Hee**
ren vol van menighe **Enghele** / dan **namelijck** /
als op-gheoffert wierdt het goddelijck, ende onbloedigh
Sacrificie.

Den **H. Cyrillus Alexandrinus**, Anno 430.

Declaratione II. Anathematismi.

Wij offeren in de kercke / het heyligh, levendigh-
maekende, ende onbloedigh Sacrificie, ghelovende dat
'tghene boozghestelt wordt / het Uichaem ende
dierbaer Bloedt is / niet van een gemeyn mensch /
maer van het goddelijck Woordt.

Cyrillus Eremita, Anno 540.

In vita S. Ioannis Silentarij.

Den **H. Joannes Silentarius**, was soo **hertigh** / dat
hy **overbloedelijck** weende / ten tijde van het onbloe-
digh Sacrificie, soo dat hy sich niet en **konst** weder-
houden.

Leontius, Anno 620.

In vita S. Ioannis Eleemosynarij.

Den **H. Joannes Aelmoessenier**, heeft op den **Son-**
dagh ghestaen aen den **H. Audaer** / om op te offeren
het onbloedigh Sacrificie.

Germanus Constantinopol. Anno 725.

Theoria rerum Ecclesiasticarum.

Weet alle ghy **Priesteren** / die aenden **H. Au-**
daer staet / ende het onbloedigh slacht-offer op-of-
fert,

fert, dat ghy verkondight het levende lijden
Christi.

Het tweede Concilie van Niceën, Anno 730.

Actione 6.

Niemant van de H. Apostelen heeft opt ghy
seydt dat ons onbloedigh Sacrificie, een heeldt de
Lichaem Christi is / maer het Lichaem selve / ende
het Bloedt selve.

Theosterictus, Anno 840.

De S. Niceta.

Onsen grooten Vader Nicetas, op dien tijdt al
de mysterien der goddelijcker sacken wterde
volbracht / stondt aende H. Tafel / als oft hy ghy
staen hadde vooz den H. Choon Godts / volbrin-
ghende het Sacrificie, ende de goddelijcke My-
sterien.

Theophylactus, Anno 900.

In Caput 7. Epistola ad Hebraeos.

Wy segghen dat Christus, de wijle hy eentwigh
ende onsterffelijck is / altijd Priester is / want
men ghelooft / dat hy nu noch sijn-selven voor ons
fert door sijne Dienaren.

Oecumenius, Anno 1050.

In Caput 5. ad Hebraeos.

Paulus en soude niet gheseydt hebben / van de
ferhande / die eens gheoffert is / dat Christus Pri-
ster is inder eentwighheyt / maer hy sagh op de
ghenwoordighe Priesters / dooz de welke Christus
offert, ende gheoffert wordt; van welck Sacrificie, de
Heere selve / de maniere ghegheven heeft in't
Abontmael.

Nicolaus Cabasilas, Anno 1220.

De Liturgia Cap. 32.

Men moet segghen / dat dit Sacrificie niet een beeldt oft figure van een Sacrificie is / maer een waerachtigh Sacrificie. niet dat het broodt is / 'twelck gheoffert woꝝdt / maer het Lichaem Christi selve.

Nicephorus Callystus, Anno 1300.

Libro 1. historiae Cap. 28.

Als Christus was aengheseten / heeft ghegheben het verholen Sacrificie van onse aensienlycke / ende lebendigh-makende Mysterien : Ende als hy het broodt ende wijn hadde gheseghent door dancksegghinghe / ende hepligh-makinghe / heeft het ghegheben aen de Discipelen / versekerende / ende als boꝝghe blyvende / dat het waerlyck was sijn Lichaem / ende Bloedt.

§. II.

LATYNSCHE VADERS.

Den H. Anacletus, Anno 103.

Epistola 1. Cap. 2.

De Pstefers als sy Sacrificie doen aen den Heere / en moeten dat niet alleen doen / maer ghetuyghen hebben / op dat men berhoonen magh dat sy volmaecktelijck Sacrificie doen in gheheplighde plaetsen.

Den H. Alexander, Anno 109.

Epistola 1. Cap. 4.

Daer en kan niet meerder wesen in de Sacrificien, als het Lichaem ende Bloedt Christi : Daer en is oock gheene beter offerhande / maer dese gaet alle d' andere te boven.

Den

Den H. Thelesphorus, Anno 127.

Epistola ad omnes universaliter, Cap. 2.

Op den H. Nacht bande gheboozte des Heeren
sullen sy Missen doen, ende singhen den lof-sangh
der Enghelen.

Den H. Pius, Anno 142.

In Codice 5. Librorum lib. 2. cap. 117.

Die niet bereydt en sullen geweest sijn te com-
municeren / sullen nae de solemniteyten der Missen
alle Sondaghen/dancksegghinghen ontfanghen

Den H. Anicetus, Anno 154.

Apud Ivonem parte 2. cap. 38.

Dat men neerstelijck daer op acht neme/ dat
het broodt/wijn ende water / sonder de welke men
gheen Misse en kan doen, supberlijck worden ghe-
handelt.

Den H. Soter, Anno 163.

Apud Gratianum de consecrat. distinct. 1.

Dat is oock ghestelt/ dat niemant bande Pste-
fers sich verboozdere Misse te doen, ten sy daer der
twee teghentwoozdigh sijn.

Tertullianus, Anno 200.

Libro ad Scapulam cap. 2.

Wy doen Sacrificie aen Godt booz de welbaert
des Keysers.

Item *Lib. de cultu femin. cap. 11.* Ghy-tieden vrou-
wen / hebt occasie ghenoegh om upt te gaen/
want oft het sacrificie wordt gheoffert, oft daer is
eenen stecken te besoecken/oft men predicht.

Item *De velandis virginibus cap. 9.* Ten wordt aen
de

77
de vrouwe niet toegelaten in de kercke te spre-
ken/noch te leeren/noch te doopen/noch te Offeren,
noch eenigh ampt te bedienen van't Pricsterdom.

Den H. Fabianus, Anno 237.

In Codice decretorum lib. 5. cap. 9.

Het Sacrificie en moet niet ontfanghen worden
van de handt des Pricsters/die de ghebeden/ ende
andere onderhoudinghen / inde Misse, nae de ghe-
woonte niet en kan volhzenghen.

Den H. Cyprianus, Anno 250.

Libro 2. Epistola 3.

De Eucharistie wordt op den Altaer ghehep-
licht/ de Pricster houdt de plaetse Christi, ende het
Sacrificie wordt gheoffert aen Godt den Vader.

Item *Epistola 77.* Soo groot is de verholghinghe
der Novarianen, dat de Pricsters Godts noch de-
casie en hebben om te offeren, ende te celebreren de
goddelijke Sacrificien.

Item *De Oratione Dominica:* Als wy samen verga-
deren met de broeders / ende met den Pricster
Godts om te celebreren de goddelijke Sacrificien, wy
moeten de gheschickthepdt / ende seebaerhepdt
ghedachtigh wesen.

Eutychianus, Anno 275.

Apud Gratianum II. q. 3. c. Si quis.

Indien eenighen Bisschop / oft Abt / aen den
Pricster / oft Monich sal belast hebben Misse te sin-
ghen booz de kerckers / 'ren is niet gheozloft / ende
het is beter aen haer te ghehoorszamen.

Marcellinus, Anno 306.

Epistola i. ad Salomonem Episcopum.

Het Sacrificie 'twelck van de Christenen op de
hepl-

heylighe Antaren gheoffert wordt, en wordt
alleen gheoffert aen Godt den Vader/maer oec
souden Soue/dooz eene algheimeyne devotte.

Den H. Sylvester, Anno 320.

In actis Concilij Romani.

Desen heeft ghestelt in de Synode/met het
le toestacn van alle/dat gheenen Priester sich
boozdere Missen te celebreren, in plaetsen die vanden
Bisschop niet gheheplight en zijn.

Den H. Ambrosius, Anno 370.

Libro 1. officiorum cap. 18.

Eertijts wierdt een Lam gheoffert/daer wt
een kalf gheoffert; Nu wordt Christus gheoffert, maer
hy wordt gheoffert als mensch/als weder om on
fanghende sijn lyden/ ende hy offert sy-selven
Priester/op dat hy onse sonden verghebe.

Item in Psalm 38 Wy hebben den oppersten
ster tot ons sien komen / wy hebben sijn Bloed
booz ons sien offeren / laet ons wy Priesters
ghen/soo beel als wy konnen/op dat wy booz
volck Sacrificie offeren : want al-hoe-wel Christus
nu niet en schijnt te offeren : Hy wordt nochtan
gheoffert hier op der aerden / om dat sijn Lichaem
gheoffert wordt.

Den H. Hieronymus, Anno 390.

Adversus vigilantium cap. 3.

Den Bisschop van Roomen offert aen den He
Sacrificien op de eertweerdighe beenderen van
trus, ende Paulus.

Item Lib. 3. advers. Pelagian cap. 5. Soo heeft Christus
gheleert sijne Apostelen/ dat sy daghelijcks
Sacrificie van sijn Lichaem, gheloovende/durven
ghen : Onse Vader die in de hemelen zijt.

Item Lib. 1. cap. 19. Het staet den Priester toe/die

79
tijdt moet Sacrificien offeren voor het volck, althijt te
bidden.

Den H. Gaudentius, Anno 400.

Tractatu 2.

Daerom heeft Christus bevolen aen sijne ghe-
troutwe discipelen/de welke hy de eerste Priesters
gheselt heeft van sijne kercke / dat sy sonder op-
houden souden oeffenen de mysterien des eeuwighen
levens, de welke van alle de Priesters, door alle de ker-
ken vande heele werelt moeten ghecelebreert worden.

Het tweede Concilie van Carthagen, Anno 400.

Capite 8.

Inden eenighen Priester / scheuringhe ghe-
macckt hebbende / aen Godt Sacrificie sal gheoffert
hebben, die sy verbloect.

Den H. Augustinus, Anno 400.

Libro 20. contra Faustum capite 18.

De Hebreentwen / inde slacht-offerhanden der
heesten / die sy aen Godt offerden / beteeckenden
propheetisch wijse / met vele ende verscheyden ma-
nieren/de toekomende slacht-offer/die Christus ge-
offert heeft / waer van het komt dat nu de Chri-
stienen de ghedachtenisse celebzeren van dat selve
Sacrificie/dooz het Offeren, ende mededeplen van't
Lichaem ende Bloedt Christi.

Item *Contra adversar. legis lib. 1. cap. 18.* Maer van
moeten wy Godt meer bedancken / als dooz de
ghenade / die wy hebben dooz onsen Heere Jesum
Christum : Het welck de Christienen weten te ghe-
schieden in't Sacrificie der kercke, waer van alle de
Sacrificien der oude/zijn schaduwten gheweest.

Item *Lib. 1. contra Faustum, cap. 21.* Wie hande gheste-
lijcke Obersten / staende aen den Antaer / op de
plaetsen der heylighe Lichamen / heeft opt ghe-
seyde:

sepdt: Petre, oft Paule, oft Cypriane wy offeren
u: Het ghene gheoffert woꝝdt / woꝝdt aen
gheoffert: Wy doen menighmael Sacrificien aen
by de Reliquien der Heplighen/alleen op dae
niere/ ghelijck als de Heere ons beholen heeft
crificie te doen, dooz de verklaringhe des nieuwe
Testaments.

Item *Lib. 22. de Civitate Dei cap. 8.* Daer is een
Priester henen ghegaen/ende heeft daer gheoffert
Sacrificie des Lichaems onses Heeren.

Item *Lib. 10 de Civit. c. 18.* Christus is den Priester
offert / ende hy selve is d'offerhande / waer
hy beghert heeft dat het daghelijcks Sacrificie
Kercke soude wesen een Sacrament: Van
waerachtigh Sacrificie, waren de oude Sacrificien
der Heplighen / menighbuldige/ende verchept
te rekenen: Men dit opperste ende waerachtigh Sac
rificie zijn alle valsche Sacrificien gheweken.

Item *Lib. 22. de Civit. cap. 10.* Wy en rechten gheen
antaren op booz onse Martelaren / op dat wy
daer op souden Sacrificie doen aen de Martela
ren/maer wy offeren Sacrificie aen Godt alleen: En
de dat Sacrificie is het Lichaem Christi.

Item *Epistola 18. ad Januar. cap. 2.* Op sommige plaa
sen en woꝝdt niet eenen dagh naeghelaten/op den
welcken men niet en Offert, elders maer Sater
daeghs/en Sondaeghs/elders maer Sondaeghs.

Item *In Psalm. 33.* De Heere Christus heeft van sijn
Lichaem / ende sijn Bloedt inghestelt een Sacri
cie nae de ordeninghe van Melchisedech.

Item *De anima & ejus origine lib. 1. cap. 11.* Ten
gheensins toeghelaten/dat men booz d'overlede
ne die niet ghedoort en zijn / van wat ouderdom
sy mochten wesen / Ooffere het Sacrificie des Lichaems
ende Bloeds Christi.

Item *Serm. 11. de Sanctis:* Seer wel rusten de sielen
der Rechtbeerdighe onder den Altaer / om dat het
Lichaem des Heeren woꝝdt gheoffert op den Altaer: En
de niet sonder reden roepen de Rechtbeerdighe
daer tzaecke ober haer bloedt / daer oock voor de
sondaer

sondaers het Bloedt Christi wordt uyt-ghestort.

Posidius, Anno 430.

In vita Augustini.

Augustinus is ontflapen in brede / ende om te re-
commanderen de aflegghinghe sijn lichaems / is
het Sacrificie aen Godt gheoffert, ende hy is begraven
gheweest.

Den H. Leo, Anno 450.

Serm. 8. de Pascha Domini.

Alle de verscheydenheden der oude Sacrifice-
rien / verbolt de Offerhande van't Lichaem ende Bloedt
Christi.

Item *Epist. 81. ad Dioscorum cap. 2.* Indien daer soo
eene menighe volck is komt / dat de kercke de sel-
ve niet batten en kan / men sal de Offerhande van't
Sacrificie herhalen booz de ghene die uyt ghestoren
worden.

Den H. Prosper, Anno 450.

De promissionibus & pradictionibus parte 4. c. 6.

Als den Sondagh ghekomen was / den Dyt-
ster is met ons opgeklommen / ende heeft het
Morghen-Sacrificie nae gewoonte daer gheoffere; Welck
Sacrificie ghedaen zijnde / &c.

Het tweede Concilie van Arles, Anno 453.

Capite 3.

De ghene die / teghen dese instellinghen / sich sal
verboozdert hebben een Clerck t'ordineren / die
en sal sich niet verboozderen een heel jaer Missere
doen.

Cæsarius Arelatensis, Anno 470.

Homilia 5.

Ich bidde u / broeders / soo dichtwilis alffer Mis-
sen

sen ghedaen worden, 'tzy op Sondaghen / 'tzy op andere groote Feest-daghen / dat niemant uyt de Kercke en gae / 'ten zy dat de goddelijcke Mysterien volbracht zijn. Indien ghy daer wel op acht neemt ghy sult sien / dat alsdan de Missen niet ghedaen worden, wanneer de goddelijcke lessen in de Kercke opgheseydt worden / maer als men de gaber offert / ende het Lichaem ende Bloedt Christi gheconcreert wordt.

Den H. Fulgentius, Anno 500.

Libro 2. ad Monimum cap. 2.

Ghy seght dat ghy van sommighe ghebruggen zyt aengaende het Sacrificie des Lichaems, ende Bloeds Christi, het welck vele meynen alleen gheoffert worden aen den Vader: maer 'ten is niet nieuwt dat de Kerckers haer inbeelden dat sy de waerheysullen overstrijden.

Den H. Felix, Anno 524.

Epistola 1.

Ghelijck niemant anders de Missen moet singhen, noch Sacrificien op den Altaer offeren, als de Priesters die Gode toegheheplight zijn / alsoo en is niet gheozloft Missen te singhen, noch Sacrificien offeren, als in soodanighe plaetsen / die van ghelijcken Gode toegheheplight zijn.

Primasius, Anno 540.

In cap. 2. posterioris ad Timoth.

Dyt dit altemael blycke opeentlijck / dat den Apostel Paulus, Timotheum ghetuydt heeft tot Priester en Bisschop om te doen het Sacrificie der Missen

Den H. Gregorius Magnus, Anno 590.

Libro 4. Dialogorum cap. 58.

Christus in sijn-selven onsterffelijck / ende onbetreffelijck

derffelijck lebende / wort wederom in dit myfterie van de H Offerhande voor ons gheoffert : want daer wort ſijn Uichaem ghenut / ſijn Vleefch wordt ghedeylt tot de ſalighepdt des volcks. Syn Bloedt en wordt nu niet gheſtozt in de handen der onghe- loobighe / maer in de monden der gheloobighe. Laet ons hier upr dan dencken / wat een Sacrificie dit is voor ons , 'twelck tot onſer ontſlaghinghe ad- rijdt naevolgt het liden van den eenighen So- ne : want wie van de gheloobighe ſoud' konnen twiſſelen / oft de hemelen gaen open tot de ſtem- me des Prieſters in de ure van't Sacrificie , en d'En- ghelen zijn daer reghenwoozdigh in dat Myſterie van Jeſus Chriſtus, &c.

Faultus Caſſinus, Anno 600.

In vita D. Mauri.

Als het nu Dagh gheworden was / heeft den H Maurus, den Prieſter Simplicium ontboden / op dat hy het Sacrificie van onſe verloſſinghe soude op-offeren vooz eenen ſekeren overleden.

Den H. Iſidorus Hiſpalenſis, Anno 610.

Libro 1. Officiorum cap. 18.

Het Sacrificie 'twelck van de Chriſtenen wordt gheof- fert , heeft Chriſtus onſen Heere eerst ingheſtelt / als hy aen d' Apoſtelen ſijn Uichaem / ende Bloedt ge- recommandeert heeft / eer hy ghelevert wierdt. Dit Sacrificie is aen de Chriſtenen gheboden te ce- lebreren in de plaerſe van de Joodsche offerhan- den.

Den H. Eligius, Anno 640.

Homilia 8.

Daghelijcks wordt inde H. Kercke / door de Prieſters, aen Godt den Vader op-gheoffert dat alder-hey- lighſte Lam, het welck tot het eenwigh leven op-
 F 2 boert

boet de ghene die 't nutten : want al-hoe-wel in
daghelijcks woꝝdt gheoffert / het blijft nochtant
altijdt gheheel/onbebleekt/ ende lebendigh.

Het Concilie van Braga, Anno 670.

Als den Priester gaet om Misse te doen, oft om het
Sacrificie door sijn-selyen offeren, oft om het Sacra-
ment des Lichaems / ende Bloeds Christi te nut-
ten/hy en sal niet anders gaen/ als met eene Schou-
der op beyde de schouderen.

Den Eerweerd. Beda, Anno 700.

Historia Anglicana lib. 4. cap. 22.

Dele verstaen hebbende/datter inden slaghe
waren gheleben/ sijn ontfeken gheworden door
gheloobe/ ende Debotie om aen den Heere offerhan-
den te offeren vande heylighe Offerhande, vooꝝ die
welcke overleden waren : want sy verstonde
wel / dat het H. Sacrificie niet was tot de eentwighe
verlossinghe van siele en lichaem.

Alcuinus, Anno 750.

De celebratione Missarum cap. 39.

De Misse wort ghedaen tot ghedachtenisse van
Tijden Christi, want soo heeft hy bevolen aen de
Apostelen / ghevende sijn Lichaem ende Bloed.
Doet dat tot mijnder ghedachtenisse. Dat is tot memo-
rie van mijne passie : als oft hy seide : 'Ghe-
ick vooꝝ u l. salighepdt hebbe gheleden/ hout dat
memorie van/ ende maect dat ghy lieden 't selve
vooꝝzenght tot u l. salighepdt/ ende vande ut-
Men seghet dat den Apostel Petrus de eerste van al
le/Misse ghedaen heeft te Antiochien.

Carolus Magnus, Anno 780.

Libro 7. Legum Cap. 201.

Niemandt en sal sich verhoorden npt de
Misse

Misse te gaen / ten 3p dat sy volpndt 3p.
Wandelbertus Diaconus, Anno 830.

In vita S. Goaris.

Den H. Goar was ghewoon alle daghe / wanneer hy celebreerde de solemniteyten der Misse, op te offeren vooz den staet van de Kercke het Sacrificie des Lichaems, ende Bloedts Christi.

Amularius Trevirensis, Anno 830.

Libro 3. de officiis Ecclesiasticis cap. 25.

Wonderlyck/ende groot is het gheloobe bande H. Kercke : Sy ghelooft dat het teghenwoordigh Sacrificie vooz de handen der Enghelen wozt ghezaghen vooz 't ghesicht des Heeren / ende is van gheboelen dat het met den menschelijcken mondt moet ghegheten wozen.

Angelomus, Anno 830.

In 1. Regum cap. 21.

In het oude testament waren vleeschelijcke gheboden der wet / daer was een Sacrificie nae de ordeninghe van Aaron : Ende daer naer heeft Christus van sijn Lichaem ende Bloedt een Sacrificie inghestelt nae de Ordeninghe Melchisedechs.

Rabanus Maurus, Anno 850.

De Institutione Cleric: lib. 1. cap. 30.

De Misse is een ghesantschap tusschen Godt / ende de menschen / her ampt van dit ghesantschap bedient den Priester / als hy de wenschen des volcks vooz ghebeden en smeekinghen offert aen Godt. Ende dat gheschiedt seer wel ten tyde van't Sacrificie, als men de ghedachtenisse celebreert van Christus den Middelaer Godts ende der menschen / die sijn selven heeft gheoffert vooz ons aen den

den Vader: Dese maniere van Sacrificie heeft eerst
inghestelt / onsen Heere / ende meester Jesus hristus,
als hy aen sijn Apostelen heeft gheretomman
duert sijn Utschaem / ende sijn Bloedt.

Paschasius Ratbertus, Anno 880.

De corpore & Sanguine Domini capite 9.

Dese offerhande wordt daghelijck herhaelt / al-
hoe-wel Christus eens in't vleesch heeft gheleden /
om dat wy daghelijck vallen / daerom wordt
Christus daghelijck op eenre verholen maniere
gheoffert.

Witichindus Corbeiensis, Anno 960.

Libro 3. Gestorum Saxoniorum.

De H. Mathildis, was 'snachts altijd teghen
woordigh in de solemniteyten der Misse.

Stephanus Leodiensis, Anno 970.

In vita S. Lamberti.

Den H. Lambertus en hiet niet op van Solemni-
teytender Misse te doen, celebrerende de ghedachte-
nisse van de saligh-makende passie Christi, ende of-
ferende aen Godt het Sacrificie, voer die / voer de wel-
ke hy wel wist dat hy souden rekenenschap gheben.

Berno Augiensis, Anno 1020.

In vita S. Udalrici Cap. 21.

Soo langh als de krachten vanden H. Udalricus
toelieten / offerde hy daghelijck op / onder de Solem-
niteyten der Misse de salighe offerhande.

Den H. Petrus Damianus, Anno 1040.

Sermone in natali Domini.

Ich hebbe de Priesters / met priesterlijke kle-
deren

deren ghekleedt wesende/sien komen aenden Au-
taer Godt/om te Sacrificeren het Lichaem ende Bloet
des Salighmakers.

Adelmannus, Anno 1050.

Epistolâ ad Berengarium.

De maere en loopt niet alleen in Italien, maer
oock in Duytslandt, dat ghy Berengari u afghesneden
hebt bande eenighepdt der H. Kercke / ende dat
ghy anders schijnt te gheboelen van't Lichaem
ende Bloedt des Heeren/(twelck daghelijcks de hee-
le werelt door, op den H. Autaer wordt gheoffert) als
het Catholijck gheloobe ghevoelt.

Algerus, Anno 1060.

De Sacramento Altaris libro 1. cap. 16.

Ons daghelijcks Sacrificie is het selve met dat/met
'twelck Christus eens is gheoffert gheweest aen
het Cruys/ want de selve waerachtighe substan-
tie des Lichaems Christi is hier/bie daer was. Al-
hoe-wel de offerhande Christi aen't Cruys ghe-
noechsaem is gheweest tot salighepdt / ende ver-
lossinghe van alle / sy is nochtans daghelijck
oock nootsakelijck om te verstercken/ende te sup-
beren de menschelijcke swackhepdt/de welcke da-
ghelijck verfocht wordt/en valt/oft in doodelijc-
he/ oft ten minsten in daghelijckes sonden/ son-
der de welcke dit leven niet gheleypdt en kan wor-
den.

Den H. Anselmus Cantuariensis, Anno 1080.

In Cap. 10. Epistola ad Hebraeos.

Men offert daghelijcks het Sacrificie vooz de sonden
der leedtwesighe.

Honorius Augustodunensis, Anno 1120.

In Gemma anima Libro 1. cap. 86.

De Heere Jesus is de eerste die de Misse ingheleest heeft nae de opdeninghe van Melchisedech, als hi op het broot ende wijn heeft ghemaeckt sijn. Dat haem ende Bloedt / ende gheboden aen de sijnen dat men sijn ghedachtenisse soude houden.

Rupertus Tuitiensis, Anno 1120.

De divinis officiis Libro 2. cap. 2.

De Kerck en offert niet alleen broodt ende wijn / die men lichamelijck siet / maer sy offert ook als een nieuw, ende waerachtigh Sacrificie het Woord Gods, den Sone Gods, die met de ooghen des ghehoors woort ghesien.

Den H. Bernardus, Anno 1130.

Sermone 2. in Festo omnium Sanctorum.

Wy moeten onse predicatie sluyten / want de lemniteyten der Misse moeten noch ghedaen worden.

Richardus Victorinus, Anno 1140.

In Cantica cap. 30.

Christus is eens gheoffert gheweest aen't Cruys / hy wordt nu dickwils voor ons gheoffert op den Altaer.

Petrus Cluniacensis, Anno 1140.

Epistola contra Petrobrusianos.

Opvanden Godts / de Kercke Godts antwoordt / dat sy niet en is sonder Sacrificie, ende dat sy in haer Sacrificie niet anders en offert als het Lichaem ende Bloedt van haren verlosser, Het Lam alleen / 'twelck wegh neemt de sonden des wereltds / woort ghestelt op den Altaer der Chyrienen. 'Twelck Christus eens heeft gheoffert / dat heeft hy aen sijn Kercke

kercke ghelaten om altydt gheoffert te worden.

Stephanus Edvensis, Anno 1170.

De Sacramento Altaris cap. 9.

Christus is eens ghestorven aen't Cruys/om dat de erf-sonde soude uptghedaen worden: Hy heeft door den dienst der Priesteren willen gheoffert worden met eene Offerhande die dickwils herhaelt wort, op dat de dadelijcke schuldt soude uptghedaen worden: Hy is die offert/ende de offerhande/de hostie/ende de Priester/om dat hy Godt ende mensch is. Christus heeft sich aen het Cruys aen den Vader gheoffert tot eene heylighe/ende Gode wel-behagende Offerhande: Den Priester offert den selven Christum op de tafel des Autaers.

Innocentius Tertius, Anno 1200.

Extra de celebratione Missarum cap. 3.

'Tis ghenoech dat de Priester alle daghe eens Misse lese, uptghenomen den dagh bande gheboozte des Heeren / ende als den noodt anders soude bereyffchen.

Honorius Tertius, Anno 1217.

Extra de celebratione Missarum cap. 10.

Dat den Priester dickwils het volck leere/ dat het sich met alle eerbiedinghe bughe wanneer de H.Hostie op-gheheven wort inde Misse; desghelijcks oock als den Priester de selve draeght tot de siecken.

Hugo Cardinalis, Anno 1240.

In Caput 22. Luca.

Op den selven dagh als de Heere ingestelt heeft het Sacrament van 't Abontmael des Heeren / heeft hy oock ingestelt de Misse.

Guilielmus Durandus, Anno 1280.

In Rationali divinorum libro 4. cap. 1.

Onder alle de Sacramenten der Kercke / is de
hoornaemste 'twelck in den dienst der Misse wordt ge-
celebreert op de tafel van den alderheylighsten Aucto-

Ludolphus Saxo, Anno 1330.

Parte I. vita Christiana cap. 43.

De Misse is eenighsing volghens de wet der na-
ture / Godts / ende des Euangeliums : De he-
bende nature begheert dat een ieder eenighen
besteedt in't ghebede : De gheschreven Wet ge-
biedt den Sabboth te vieren om te bidden / maer
de Canones hebben tot dit ghebede ghestelt de
tijdt vande Misse, daer Godt ende mensch waerlijch
teghenwoordigh is.

Joannes Taulerus, Anno 1350.

Libro Institutionum cap. 5.

Die gheballen is / dat hy noyt dagh en la-
noyt by gaen sonder Misse te hooren met eene groe-
te danckbaerhepdt : Want in dat Sacrificie wordt
daghelijch veruolcht die wonderlijche liefde
met de welcke den Heere sy-selven aen ons heeft
ghelaten.

Thomas Waldensis, Anno 1420.

Tomo 3. Titulo 4. cap. 28.

Heere Jesu, ban alle utwe solemnitepten hier op
der aerden is de meeste / die vande Misse, om dat het
een Sacrificie is van uw' waerachtigh Lichaem.

Dionysius Carthusianus, Anno 1460.

Orthodoxa fidei summa libro 4. cap. 117.

Om dat in dit Sacrament wordt begrepen / die
heer

heele verholentheydt van onse saligheydt / daerom wordt het met meerder solemniteyt ghecelebreert. Het eerste deel is goddelijcken Lof. Het tweede deel beslypt een verhael van onse ellenden / als men seght Kyrie eleyson. Het derde houdt ghebachtenisse van de hemelsche brengh / als men seght : Glorie zy Gode inden alderhooghsten. Het vierde deel beslypt het ghebedt 'twelck den Pstester doet hooz het volck / &c. Het volck nu aldus bereypt wesende / men komt tot het celebzeren van't Mysterie / 'twelck gheoffert wordt voor soo veel als't een Sacrificie is, ende ghenut wordt hooz soo veel als het een Sacrament is.

Bemerckinghe.

PArtije meynt dat sy alle dese boorgaende ghe-
rupghenissen beantwoozdt met te segghen /
dat de Ondt-baders oneyghentlijck spreken /
als sy handelen van een Sacrificie. Dese antwooz-
de heeft in't jaer 1612 aen P. Gouda ghegheben Sa-
muel Lansberghen.

Desghelijcks spreeckt oock D. Cabeljau in sijne
Ghenoeemde Catholijcke Waerheydt pag. 187. Wat be-
langht, seyt hy / de oude Leeraers, sy spreken oneyghent-
lijck, wanneer sy het H. Avontmael somtijts eene Offer-
hande noemen, ende men doet haer onghelijck als men
hare woorden soo opneemt, als oft sy het Avontmael voor
eene waerachtighe ende eyghentlijck Soen-offerhande
souden ghehouden hebben.

Maer is't oock moghelijck dat rebelijcke ver-
standen haer met soodanighe kaele upbluchten
laten paepen :

Heeft dan Augustinus (om andere te verfwijghen)
oneyghentlijck mede ghesproken als hy *Lib. 10. de Ci-
vil. cap. 18.* tot twee-mael toe het Sacrificie der
Christenen seydte te wesen een waerachtigh, sae het
Opperste Sacrificie ? Heeft Chrysostomus oneyghent-
lijck ghesproken als hy *Hom. 17. in ep. ad Heb.* gheseyt
heeft /

heeft/ dat wy nu de selve offerhande offeren , die de Cruys is gheoffert gheweest ?

Maer D. Cabeljau seght dat sy oneyghentlijk seggen/ om datter sommighe van haer segghen/ dat dit Sacrificie een exemplaar, een ghelijckenisse, een gheugenisse, een beelt is van't Sacrificie aen't cruyt. **Wat is't nu ? Ergo sy spreken oneyghentlijk ?** Volghet dat ? laet daerom het Sacrificie des Lichaems ende Bloeds Christi, (soo als het meestendeel van Oudt-vaders dat noemen) een waerachtigh/ ende oprecht Sacrificie te zyn/ om dat het een beelt is van't Sacrificie aen't Cruys ? seght my hoe dat Augustinus tot tweemaal toe heeft genoot een WAERACHTIGH SACRIFICIE, dat is immers klaer gheseydt ; ende indien hy ghesproken heeft van u l. Avontmael, Doet eens soo veel D Cabeljau als ghy de naeste repse u Nachtmael sult bekondigen/ dat ghy seght: Broeders/ ende susteren Sondagh naest-komende sullen wy doen een WAERACHTIGH SACRIFICIE, siet wat danck ghy behalen sult.

Du dan/om dese soo stantwe / ende oneyghentlijke mantere van spreken met eenen vinger om-verre te stooten.

Bemerckt dat den H Nilus , den H. Cyrillus Alexandrinus, Cyrillus Eremita, Leontius, Germanus Constantinopolitanus, Het Concilie van Nicéen ende andere Sacrificie vande Christelijke kercke hebben ghenomen een Onbloedigh Sacrificie ; ende al'oo is't een exemplaar, oft een beelt van't Sacrificie des cruyts/maer

Bemerckt op den anderen kant/ dat den H. Hippolytus, het Concilie van Nicéen, Philo Carpathius, den H. Cyrillus Alexandrinus, Nicolaus Cabasilas, den H. Ambrosius, den H Augustinus op hier verseyden plaatsen/ den H Leo, Caesarius Arelatensis, den H. Fulgentius ende meer andere/ updruckelijck segghen/ dat een Sacrificie is des Lichaems ende Bloeds Christi, oft sulckx / ghelijck het een beelt is van't Sacrificie des Cruys/ om dat dat bloedigh was / ende dit bloedigh : Alsoo en laet het even-wiel gheen waerachtigh

achtigh Sacrificie te wesen/om die sijn dat daer (hol-
ghens de dupdelijcke woorzen der boben-ghe-
melde Oudt-baderen) het Lichaem ende Bloedt Chri-
sti gheoffert wordt, niet oneyghentlijck, want niemant
van haer en spreekt soo/maer eyghentlijck, want
'tis een Sacrificie dat ons SUYVERT, soo Chryso-
stomus spreekt; 'tis een LEVENDIGH MAKENDE
Sacrificie/soo Cyrillus Alexandrinus sepd; 'Tis tot
VERGHEVINGHE DER SONDEN, soo Ambrosius
seght. 'Twordt booz de GHEMEYNTE GHEOFFERT.
soo Hieronymus spreekt. 'Twordt GHEOFFERT
VOOR DE SONDAERS, soo Augustinus spreekt.
'Twordt gheoffert tot ON-E SALIGHEYDT, ende
ONTSLAGHINGHE, soo Gregorius sepd / Alcuinus,
ende andere; diesvolghende een WAERACHTIGH
SACRIFICIE: Derre dan Partije, met haer oneygent-
lijck spzaken: Derre D. Cabeljau, dat wy de Daders
ongheijck doen/als wy hare woorzen soo op-ne-
men / als oft spzaken van eene WAERACHTI-
GHE ende EYGHENTLYCKE SOEN-OFFERHANDE;
hare woorzen legghen te plat booz ons.

Derre dat sy souden ghesproken hebben van't
Avondmael van Partije: want indien dit soo is;
waerom en durben dan de Predicanten van Par-
tije van haer Abontmael mede niet segghen / dat
het een Sacrificie is dat ons Suyvert, dat ons Leven-
digh-maect, dat gheoffert wordt tot Verghevinghe
der sonden, voor de Ghemeynte, voor de Sondaers, tot on-
se Saligheydt, ontslaghinghe, &c. Ende ghenomen sy
soo spzaken met woorzen / en souden nochtan
niet durben leeren / dat dit soo gheschiedt metter
daet door haer Nachmael; ghelijck de Oudt-ba-
ders dat segghen van haer/ende ons Sacrificie.

HET